

ГЛОВО

№6 (99), листопад-грудень 2023 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

315-ті РОКОВИНИ БАТУРИНСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ. ВЧОРА – БАТУРИН, СЬОГОДНІ – БУЧА

Алла БАТЮК

старший науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська столиця»

13 листопада 1708 року став один із найтрагічніших днів в українській історії, коли фортеця Батурич, столиця гетьмана Івана Мазепи, серце України-Гетьманщини, загинула від рук московитів. Каральне військо меншикова жорстоко і цинічно, користуючись підступними хитрощами та варварськими засобами, захопило місто, знищило оборонців та мирних жителів столиці, які шукали порятунку за потужними укріпленнями. За підрахунками істориків того дня загинуло від 11 до 15 тисяч людей. Знищивши столицю Гетьманщини Петро I мав намір зламати український дух, помститися Івану Мазепі за вибір проєвропейського шляху розвитку та прагнення скинути московське ярмо.

Через 315 років після знищення Батурина можемо констатувати, що московська репресивна машина ніколи не припиняла своїх намірів знищити українську націю та відібрати нашу державність. Сьогодні Батуринська різня співзвучна з чисельними голодоморами, репресіями та геноцидами Москви у Ягідному, Бучі, Ізюмі, Бахмуті, Маріуполі, Херсоні, Авдіївці, всіх українських містах і селах, які потерпають від окупації, ракет, мін...

Національний заповідник «Гетьманська столиця», жителі Батурина та патріоти з усіх кутків України щорічно вшановують пам'ять тих, хто віддали свої життя за право на самовизначення нашої держави в 1708 році.

День пам'яті Батурина. Фото 2023 р.

13 листопада 2023 р., в день 315-х роковин кривавого злочину росіян у Батурині, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» мав честь приймати шанованих гостей. Місто відвідав Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Єпіфаній. Разом з єпископом Чернігівським і Ніжинським Антонієм, духовенством єпархії, представниками влади та містянами Його Блаженство помолився за спокій душ усіх винищених московськими загарбниками у Батурині й полеглих новітніх героїв.

Після відправи Предстоятель Української Православної Церкви звернувся до присутніх зі словом. Митрополит Єпіфаній наголосив: «Сьогодні ми молитовно згадуємо жертв тих страшних подій 315 років тому. Аналізуючи нашу історію ми бачимо, що той самий підступний ворог все ще хоче знищити нас. Він не змінився, і так як він діяв тоді, він діє і зараз. Але ми маємо бути незламними, бо те, чим ми володіємо – це великий Божий дар. На цьому священному місці ми надихаємося на подальшу боротьбу, яка з Господньою допомогою завершиться нашою перемогою».

Вшанувати героїзм і жертвність загиблих під час штурму Батуринської фортеці у 1708 році завітали військово-

службовці Збройних Сил України. З промовою до присутніх звернувся офіцер Управління зв'язків з громадськістю Збройних Сил України, речник Генерального штабу Збройних Сил України Андрій Ковальов. Він провів паралелі Батуринської трагедії 1708 року і тих військових злочинів, які російські окупанти чинять від початку повномасштабної агресії на окупованих територіях, зокрема і в Бучі на Київщині. Андрій Ковальов зауважив, що у 2022 році Батурич не скорився російським окупантам, завдяки підрозділам Збройних

День пам'яті Батурина. Фото 2023 р.

Сил України, які зупинили просування російських окупантів.

Вже традиційно над батуринським Присеймів'ям пролунали звуки кобзи Народного артиста України, а нині сержанта Збройних Сил України Тараса Компаніченка.

Гості відвідали Гетьманський будинок та церкву Воскресіння Господнього на Цитаделі, де Його Блаженство возніс молитву за Переможу України над агресором та відзначив церковними нагородами українських воїнів, які брали участь в обороні Чернігова та Чернігівщини, і благодійників.

Тема знищення гетьманської столиці наразі є важливою для осмислення подій минулого України та розуміння непомірної, незмінної жорстокості нашого ворога. У листопаді 1708 року Батурич став центром героїчної боротьби українців. Тоді гетьманська столиця перетворилася на «Азовсталь» – останній прихисток незламних захисників та цивільних мешканців. Проте Батурич є яскравим прикладом відродження, що вкотре підтверджує, що Україна відродиться попри все!

«ПИЛИП ОРЛИК. ШЛЯХ ГЕТЬМАНА» - ІЛЮСТРОВАНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

**Наталія
ДРОБЯЗКО**

заступник
завідувача відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Культура під час війни – це специфічна зброя. Музейники докладають максимум зусиль для збереження пам'яток і експонатів, проводять клопітку пошукову і дослідницьку роботу, відкривають нові виставки, збирають колекції. Національний заповідник «Гетьманська столиця» понад 20 років формує колекцію Музейного фонду України предметами, що розкривають історію родини Орликів. Промовистим прикладом такої діяльності є картина художника Олеса Солов'я «Пилип Орлик. Шлях гетьмана», яка стала складовою ілюстрованої історії України.

Художнє полотно «Пилип Орлик. Шлях гетьмана» постало завдяки задуму істориків заповідника, неоціненній підтримці благодійників та неймовірно таланту художника.

У рамках підготовки до відзначення 350-ї річниці від дня народження П. Орлика, у 2021 році історики заповідника розробили наукову концепцію, де детально описано шлях українського гетьмана, яка й стала основою сюжету картини.

Попри те, що під час війни основна благодійна допомога йде на Збройні Сили України, вимушених переселенців та відбудову, благодійники допомагають і музейним установам. Кошти на реалізацію нашого амбітного проекту надали Євген Сур (засновник Благодійного фонду «Спадок Гетьманщини»), Олександр Саврук (декан Києво-Могилянської бізнес-школи), Едуард Шевченко (уродженець Батурина), Микола Терех (член Національної спілки краєзнавців України, багаторічний співробітник заповідника, який відійшов у засвіти в грудні 2022 р.).

Реалізацію задуму замовили у знамого художника в сучасному мистецькому просторі України, художника-монументаліста, мистецтвознавця Олеса Солов'я. Про його любов до історії та її глибоке знання свідчить полотно з фондової колекції заповідника «Рік 1764. Знищення гетьманства». У своїх роботах О. Соловей зображує історичні постаті, сповнені метафор та художніх ілюзій. Його історичний живопис – це переосмислення історії та її донесення до сучасного суспільства.

Уперше, ескіз картини митець представив на міжнародному онлайн-вебінарі «Пилип Орлик. Шлях гетьмана» з нагоди Дня Конституції України, організованому колективом заповідника 28 червня 2022 р. Ескіз картини ви-

користали і у документальному фільмі-виставці «Пилип Орлик. Шлях гетьмана. Батурин», підготовленому істориками заповідника та презентованому в Українському національному музеї у Чикаго. А у грудні 2022 р. О. Соловей уперше представив роботу широкому загалу на 10-й Всеукраїнській художній виставці «Україна від Трипілля до сьогодні» до 300-річчя Григорія Сковороди, у виставкових залах Центрального будинку художника НСХУ. Ця робота отримала схвальні відгуки фахівців мистецтвознавців та істориків.

21 листопада 2023 р., до Дня Гідності та Свободи, у палаці гетьмана Кирила Розумовського відкрилася виставка, присвячена шляху гетьмана П. Орлика. Її єдиним експонатом стало масштабне монументальне полотно «Пи-

ша це «Діва-Слава», яка тримає в своїх руках булаву І. Мазепи, поруч «Діва-Доля», що тримає картуш із зображенням герба П. Орлика «Новина» і Конституцією, на якій лежить терновий вінок. Я не дав йому в руки булаву, я не дав йому в руки перо, я поклав його руку на серце. Це гетьман, який поклявся служити Україні за вкрай несприятливих умов і стримав свою присягу».

На цьому полотні художнику вдалося вперше зобразити всю родину Орликів. Їхні емігрантські шляхи так і не зібрали їх за спільним родинним столом, проте духовно вони завжди були разом. Їхні прижиттєві портрети не відомі, а сучасні художники ніколи не бралися за їх зображення. І ось вперше на цьому полотні вони зібралися великою родиною. Доля кожного заслуговує на окремі ґрунтовні дослідження.

*Презентація полотна «Пилип Орлик. Шлях гетьмана»
автором Олесем Солов'єм. Батурин, 21 листопада 2023 р.*

лип Орлик. Шлях гетьмана». Громадськості полотна презентували сам автор та ідейні натхненники – історики заповідника.

Складна багаторівнева композиція полотна «Пилип Орлик. Шлях гетьмана» уперше поєднала образи особистостей, які відіграли важливу роль у боротьбі гетьмана за волю «козацької нації». Це його наставник, «поснулий» гетьман Іван Мазепа, шведський король Карл XII зі своїм військом, польський король Станіслав Лещинський, султан Османської імперії Ахмет III, кошовий отаман Запорозької Січі Кость Гордієнко, козацька старшина, козаки та духовенство. Зображений і наш віковичний ворог – московит в образі біснுவатого петра І на здібленому коні з людським черепом в руках. Його образ показує, що заради своєї мети він піде на все і понесе за собою смерті й руйнації.

Загалом на полотні зображено 56 образів. Центральна постать – П. Орлик. Художник зазначає: «Це образ-метафора: на скелі стоїть П. Орлик, над ним символічні жіночі зображення. Пер-

Відображені й ключові у долі гетьмана, міста: Київ, Батурин, Бендери, Салоніки. Композиційно картина починається з зображення волів, які везуть козацькі гармати і символізують українську впевненість та силу, а далі, ніби по серпантину, розкривається увесь сюжет. Завершується він жовто-синіми кольорами – барвами прапорів України і Швеції, що символізують україно-шведський союз. Образ Української держави сонячно заграв на полотні, але на українську історію пішли хмари.

Монументальне полотно «Пилип Орлик. Шлях гетьмана» – це багаторічне дослідження істориків заповідника, надзвичайно клопітка й майстерна робота митця та підтримка благодійників. Вона вперше цілісно представляє життя й діяльність гетьмана, дає можливість кожному усвідомити боротьбу Пилипа Орлика за українську незалежність.

Запрошуємо відвідати гетьманський Батурин та на власні очі познайомитися з ілюстрованими стежками українського гетьмана П. Орлика.

ЯК КОЗАКИ БАТУРИНСЬКОЇ СОТНІ СТАЛИ КАРАБІНЕРАМИ ГЛУХІВСЬКОГО ПОЛКУ

**Каріна
СОЛДАТОВА**

завідувач відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

У середині XVIII ст. процес знищення державних інститутів російською владою призупинив Кирило Розумовський. Провівши ряд реформ, він значно зміцнив становище Української козацької держави. Такі «національні кроки» в управлінні з боку гетьмана не сприйняла імперська влада. В результаті, 10 листопада 1764 р. вийшов указ цариці Катерини II про скасування гетьманського управління і запровадження Малоросійської колегії на чолі з Петром Рум'янцевим. Розпочався процес включення Української держави в імперську структуру. Для цього знову ж таки необхідно було провести ряд реформ.

В цей перехідний політичний період цариця особливо бажала уникнути проявів невдоволення з боку козацького стану, зробивши його підконтрольним російській владі. Указом від 3 травня 1783 р. узаконювалось кріпацтво. За цим же документом право особистої свободи, право власності на землю, право на торгівлю, можливість отримувати освіту отримали родини реєстрових козаків, які раніше були записані в

«списки» під час ревізії 1782 р. Ці привілеї успадковувались і їхніми нащадками. Одночасно 28 червня 1783 р. затверджувалось «Положення про регулярну кінноту», за яким із представників лівобережного козацтва створювались десять регулярних кавалерійських полків. Ця реформа розпочала процес злиття українського війська з російською армією. У 1784 р. ці полки дістали назву карабінерних і увійшли до складу регулярної кавалерії царської армії. Вони розміщувались у селах та містах – за місцем проживання козаків. За дослідженнями історика Вікторії Ларченко, такий полк мав складатися з шести ескадронів по 138 чоловік у кожному.

У лютому 1784 р. до новостворених полків почали входити колишні військові одиниці – сотні. Батуринська сотня відповідно цієї реформи увійшла до складу Глухівського карабінерного полку. Загалом до цього полку ще входило 4 сотні Ніжинського полку. Усі вони у період існування Української козацької держави мали особливий статус – підпорядковувались гетьману та складали його окремий військовий підрозділ. Офіцерський склад формувался як із представників козацької старшини, які виявили бажання залишитися на службі, так і з росіян.

У Центральному державному історичному архіві в Києві зберігається «Відомість Глухівського карабінерного полку» 1785 р., який уперше був опублі-

кований істориком Ярославом Тинченком. У ньому знаходимо дані про те, скільки в той час козаків із Батуринської сотні мали зарахувати до складу цієї військової одиниці. Полк укомплектовувався лише виборними козаками: із 195 дворів Батуринської сотні було призвано 139 чоловіків. Але на саму службу було зараховано 67 осіб, бо решта не були придатними до віддання військової служби. Загалом з усіх сотень до Глухівського полку в 1785 р. прийняли 696 осіб. І для козацького стану термін служби встановлювався не 25 років, як для селян-рекрутів, а 15 років. До цих полків з козацької родини мав залучатися один її представник – батько, син чи зять. Вони мали право вибувати із служби щорічно додому «на реверси», тобто отримували своєрідну відпустку.

Загалом царська реформа завдала найбільшого удару по козацькій військовій організації та сприяла остаточному знищенню залишків української державності. Але історія козацтва не закінчилась наприкінці XVIII ст. Козаки й надалі залишатися носіями власних економічних соціально-культурних надбань в умовах бездержавності XIX ст. Глухівський полк існував до 1918 р. Відомо, що карабінерні полки до початку XX ст. переважно формувались із українських кадрів. І в 1918 р. багато військових з цих полків переходили на службу до армії УНР.

БЛАГОДІЙНИКИ «ГЕТЬМАНСЬКОЇ СТОЛИЦІ»

**Ірина
ПАЛАМАРЮК**

головний
зберігач фондів
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

10 грудня 2023 року в Україні відзначався День благодійництва. Сьогодні, в умовах повномасштабної війни в Україні, необхідність і цінність благодійності набули особливої актуальності. Колектив заповідника «Гетьманська столиця» щиро дякує своїм друзям-благодійникам, які щедро й самовіддано підтримали і продовжують підтримувати нас у справі збереження культурної спадщини та поповнення фондової колекції.

У цьому році завдяки благодійникам фондова колекція заповідника поповнилася цінними музейними предметами:

- картина «Пиlip Орлик. Шлях гетьмана» художника Олеса Солов'я стала надбанням фондової колекції заповідника завдяки благодійникам Євгену Суру, українському меценату, засновнику

Благодійного фонду «Спадок Гетьманщини», Олександру Савруку, декану Києво-Могилянської бізнес-школи, уродженцю Батурина Едуарду Шевченку, Миколі Тереху – багаторічному співробітнику Національного заповідника «Гетьманська столиця», члену Національної спілки краєзнавців України;

- ікона «Богородиця з Немовлям», визначна пам'ятка іконопису XVIII ст., що походить з одного з храмів Батурина, стала дарунком родин Табачиних та Грициняків із Львівщини;

- видові поштові листівки, цінне джерело відомостей з історії Батурина кінця XIX – початку XX ст., (47 одиниць) були придбані коштом Євгена Сура.

Небайдужі батуринці Микола Брага, Руслан Гома, Сергій Жолдак та Лілія Жолдак долучилися до виготовлення виставкових стендів «Вбиті росією: вчора Батурин, сьогодні Буча». Виставка була відкрита в День Міжнародного захисту дітей на території Цитаделі Батуринської фортеці у крипти храму Воскресіння Господнього. Це – пам'ять про кож-

ного хлопчика й дівчинку, про кожне понівечене життя, що стало янголом, шана кожному, хто віддав своє життя за незалежність України.

На оцифрування архівних документів, що зберігаються в фондах Женевської бібліотеки (Швейцарія) кошти пожертвували меценати з агрокомпанії «МХП».

Неоціненну допомогу в збереженні національного надбання надали:

- Міністерство закордонних справ Ні-

Отримання благодійної допомоги від І. Нікіфорової.
Фото 2023 р.

меччини, Центр допомоги мистецтву України (Ukraine Art Aid Center, Німеччина), волонтерка Ірина Нікіфорова, Олена Балун та Stephan Dömpke – забезпечили заповідник необхідним обладнанням (ноутбуки, павербанки, термомігрометри, зарядна станція, осушувач) та сучасними пакувальними матеріалами;

• В рамках проєкту «Save Ukrainian Heritage», спрямованого на збереження культурної спадщини Батурина, було проведено лазерне та фотограмметричне сканування пам'яток архітектури та містобудування командою фа-

хівців Skeiron, під керівництвом Андрія Гривняка. Проєкт був реалізований за фінансової підтримки фонду ALIPH Foundation («Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів», що базується в Швейцарії), який виділив кошти на проведення 3D сканування.

• Польський центр підтримки культури в Україні (Polish Support Center for Culture in Ukraine) та уповноважений директор з питань міжнародного співробітництва та охорони спадщини польського Інституту Національної Спадщини Марек Леміш (м. Варшава) пере-

дали два портативних джерела живлення EkoFlow;

• ДП «Сараго Україна» (генеральний директор Віталій Верещагін) надали високоякісні матеріали для забезпечення збереження унікальної пам'ятки архітектури – Будинку Генерального суду (Будинок В.Кочубея) XVII ст.

Загальна сума благодійної допомоги заповіднику склала 1,486 млн грн. Щиро цінуємо вас і ваші зусилля задля України і кожного з нас! Ваша підтримка надихає і зміцнює нас, дає впевненість, що разом ми вистоїмо і ПЕРЕМОЖЕМО!

ОНЛАЙН-ЛЕКЦІЇ. РЕАЛІЗОВАНІ ПЛАНИ, ЯКІ ПРИНОСЯТЬ БАЖАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Наталія ПІСКУН

організатор екскурсій НІКЗ «Гетьманська столиця»

Ми живемо в час бурхливого розвитку науки, техніки та високих технологій, а нові суспільні виклики диктують нам свої умови. Ідучи в ногу з часом, Національний заповідник «Гетьманська столиця» ще під час карантину 2020-2021 рр. частину своєї роботи спрямував в онлайн простір: вебінари, конференції, продаж послуг та друкованої продукції, а повномасштабна війна росії прискорила процес залучення сучасних технологій для комунікації з аудиторією. Варто наголосити, що ми були першою музейною установою Чернігівщини, яка почала успішно реалізовувати свою діяльність в режимі онлайн.

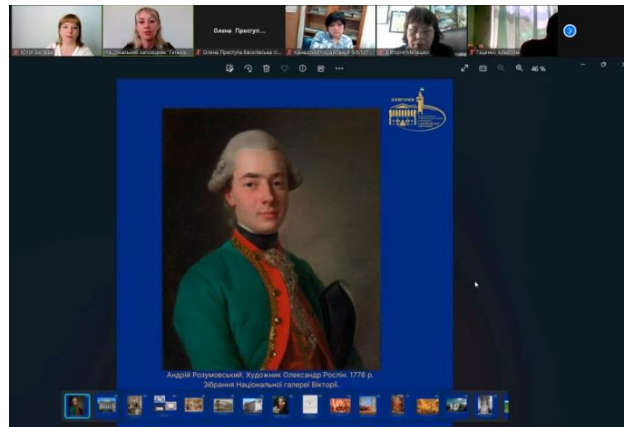
Одним із напрямків роботи заповідника є лекційна діяльність. Тож розглянемо онлайн-лекції, які проводяться для закладів освіти та інших установ різного підпорядкування на безоплатній основі з метою популяризації історії України-Гетьманщини на прикладі гетьманської столиці Батурина.

Для реалізації плану проведення лекцій в онлайн форматі історики заповідника спочатку визначалися з актуальністю тематики лекцій. Потім підбирали відповідний історичний та ілюстративний матеріал і організували їх презентації для колег. Наші лекції для слухачів онлайн стосуються безпосередньо історії гетьманського Батурина, його становлення, розквіту та знищення. Частину лекційного матеріалу ми присвятили батуринським гетьманам, які утверджували державність Гетьманщини, а також значна увага була приділена гідним нащадкам гетьманських родів, які прославляли та відстоювали права козацької нації в різних європейських країнах. Ілюстративний ряд слугує фоном і ґрунтовним доповненням до кожної лекції і дає цілісне уявлення про історичні події XVII–XVIII століття.

На другому етапі ми займаємося пошуком аудиторії для онлайн-лекцій,

що відбувається двома способами: методом створення події на офіційній сторінці заповідника у Facebook з відкритим доступом та співпрацюючи з бібліотеками, закладами освіти та іншими установами та організаціями, де індивідуально підбирається тема лекції та визначається дата та час проведення.

З квітня 2022 р. по жовтень 2023 р. співробітниками заповідника було прочитано 125 лекцій в режимі онлайн. Слухачами лекцій стали 2657 осіб з різних куточків України та з-за кордону. Найчастіше до прослуховування долучалися аудиторії з Чернігівської, Сумської областей (2022 р.), а також Дніпропетровської, Київської і Херсонської (2023 р.).

Онлайн-лекція «Андрій Розумовський. Батуринські сторінки життя», проведена для Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки. Лектор – історик заповідника Альяна Грабовець. 2023 р.

Нам важливо, щоб молоде покоління українців активно приєднувалося до вивчення історії свого народу, тому одне з головних завдань, яке ми ставимо перед собою – це співпраця з закладами освіти. Колектив заповідника розуміє, що під час дії воєнного стану дуже складно організувати для учнівської молоді екскурсійні поїздки, тому вважаємо, що саме онлайн-лекції є найкращим варіантом для забезпечення доступу молодому поколінню до інформації про гетьманську столицю, її архітектурні пам'ятки та про славетних гетьманів України. Хочемо зазначити, що плідною була співпраця з бібліотеками України. Найактивнішими шанувальни-

ками історії стала аудиторія Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, Макарівської районної бібліотеки для дітей (Київська область), Херсонської обласної універсальної бібліотеки ім. Олесея Гончара (яка навіть після звільнення Херсона потерпає від російських обстрілів, що вкотре доводить, що мета росіян – це знищення усього українського), Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Пчілки.

Усі лекції мають теплі відгуки від слухачів. Більшість з них розміщені в соціальній мережі Facebook: «Щиро дякуємо НІКЗ «Гетьманська столиця в Батурині» за завжди змістовні, чут-

теві, об'єктивні лекції» – Лілія Віджичаніна, Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесея Гончара. Наші лекції мали можливість прослухати і слухачі із закордону: Ізраїлю (м. Єрусалим), Німеччини (Українська суботня школа «Намисто» м. Ляйпціг), Польщі (фонд «Незламна Україна»), Словаччини (Українська школа в Братиславі).

Топ темами проведених лекцій стали

особистості гетьманів України: Кирила Розумовського, Івана Самойловича, Івана Мазепи, які стверджували та розбудовували не лише Батурина, а й Україну-Гетьманщину та зміцнювали її державність, також «Батуринська трагедія 1708 року», яка є прикладом стійкості та відданості своєму народу захисників Батуринської фортеці з одного боку, а з іншого – усвідомленням важливості відстоювання національних інтересів, не лише владою, а й усіма українцями.

Звісно, онлайн-лекції лиш частково знайомлять з історією Батурина та його архітектурними пам'ятками, але в умовах війни, – це гарне рішення для популяризації української історії.

АНДРІЙ РОЗУМОВСЬКИЙ — МЕЦЕНАТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА

**Альона
ГРАБОВЕЦЬ**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Родина Розумовських відома щедрою меценатською діяльністю, особливо у сфері культури. Вони знали і розуміли її вагу та дбали про її розвиток і збереження. Приміром, гетьман Кирило Розумовський підтримував творчість українських композиторів, зокрема, Максима Березовського. Виділявся своїм покровительством музичної культури і його син Андрій Розумовський, який був знаним патроном Людвіга ван Бетховена. Крім того, саме гетьманичу належить ініціатива у створенні першого професійного струнного квартету із постійним складом в Європі для розвитку та ствердження квартетної музики.

У цій статті піде мова про меценатську діяльність Андрія Розумовського в образотворчому мистецтві. Він з юних літ був знавцем і шанувальником мистецтва, відповідно, купував картини видатних майстрів, бронзові скульптури, меблі, гравюри, малюнки, рідкісні видання. Французький дипломат Огюст де Лагард-Шамбон зазначав: «Будинок графа Розумовського можна назвати храмом мистецтв. Ніде в іншому місці не можна віднайти стільки першокласних речей. У одній із великих зал зібрані найкращі твори старовинних шкіл живопису. У гарній вітальні можна милуватися творами сучасних живописців...».

Свого часу саме мистецтво засвідчило вершину дипломатичної діяльності Андрія Розумовського – Віденський конгрес 1814 – 1815 рр., де гетьманич виступив одним із головних організаторів та активних учасників з'їзду. Своєрідним синонімом цього найвизначнішого дипломатичного саміту європейської історії став малюнок французького художника Жана-Батиста Ізабе «Віденський конгрес», створений ним у 1815 р.

Сюжет малюнку передає вигаданий момент паузи, коли міністр закордонних справ Австрії, принц Клемент фон Меттерніх, заклав засідання. 23 делегати стоять різними групами, а не навколо круглого столу, де домінує дискусія. У своєму малюнку Жан Ізабе зобразив також три портрети. На картині, поруч з якою стоїть Андрій, відтворений попередник правлячого австрійського монарха – Леопольд II, який оглядає послів та слідкує за діяльністю конгресу. Праворуч розміщений бюст державного канцлера, попередника Меттерніха, графа Венцеля фон Кауніца, ліворуч, у наступній кімнаті – портрет імператриці Марії Терезії.

Малюнок обрамлений фризом, що по боках прикрашений гербами головних діячів Віденського Конгресу, серед них і родинний герб Андрія Розумовського з девізом «FAMAM EXTENDERE FACTIS» («СЛАВУ ПРИМНОЖУВАТИ СПРАВАМИ»). Він є четвертим згори з правого боку. Довкола нього зроблено напис: «LE PRINCE ANDRÉ DE RASUMOWSKY» («КНЯЗЬ АНДРІЙ РОЗУМОВСЬКИЙ»).

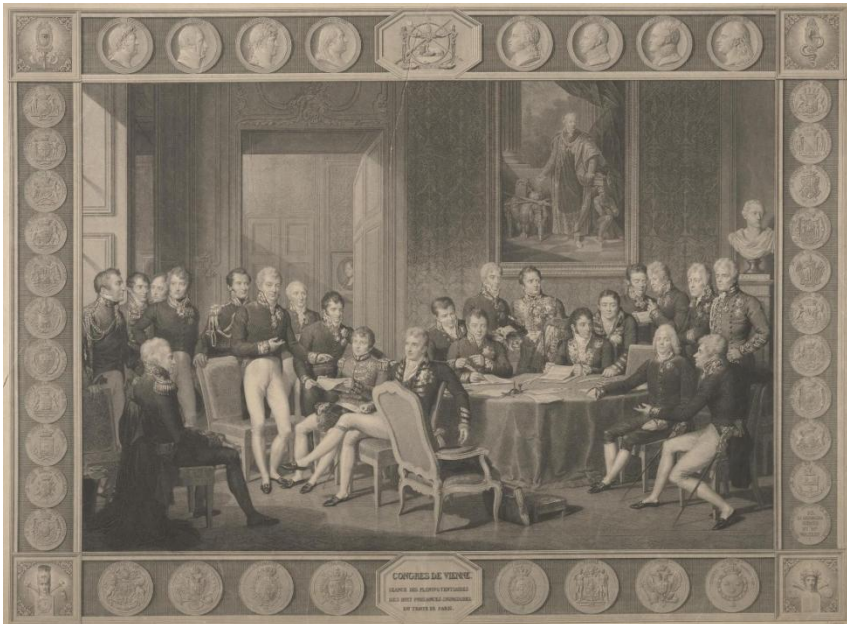
«Цю композицію знають усі» – зазначав хроніст конгресу граф Огюст де Ла Гард про малюнок «Віденський конгрес» Жана-Батиста Ізабе. Дійсно, він став синонімом блискучих дипломатичних зборів, рівних яким до цього часу

в Європі не було. Проте мало хто знає, що на ній представлений і син гетьмана України Андрій Розумовський. Він стоїть поряд з британським посланцем Чарльзом Вейном Стюартом. У ході конгресу Андрій спільно із провідними європейськими суверенами, дипломатами та політиками початку XIX ст. працював над переглядом державних кордонів, які були зруйновані військовими компаніями Наполеона Бонапарта.

Упродовж кількох місяців Жан-Батист Ізабе виконав два малюнки конгресу. Перший був ескіз. У ньому відображений основний задум художника, але відсутня чіткість у відтворенні рис облич, одягу, відзнак учасників засідання, інтер'єру кімнати, на тлі якої вони змальовані. Головною різницею між ескізом та завершеним малюнком є зображення на останньому британського посланця, герцога Веллінгтона, який пізно прибув до Конгресу, щоб змінити Каспрі. Він відтворений крайнім ліворуч.

Малюнок «Віденський конгрес» у 1820 р. придбав британський король Георг IV. Відтоді він і знаходиться в Королівській колекції Віндзорського замку. Ескіз тривалий час перебував у власності Ізабе, а по його смерті перейшов до дочки Генрієти. Разом з іншими роботами батька, вона заповіла його своїй подрузі Маргариті Терезі Марсо, дружині французького політика Анрі Армана Ролле, яка в 1910 р. подарувала їх Лувру.

На основі витвору мистецтва Жана-Батиста Ізабе, французький гравер Жан Годфруа створив гравюру, яка була опублікована у листопаді 1819 р. і набула значного поширення в європейському суспільстві. Вона також увійшла до шкільних підручників та історичних видань. Сьогодні є маловідомим факт, що гравюра конгресу завдячує своїй появі й масовому поширенню саме її учасникам та поціновувачам мистецтва XIX ст. Вартість виготовленої Жаном Годфруа пластини із зображенням історичної події становила 40 000 франків. Це була величезна сума, котру вдалося зібрати шляхом передплати відбитків. Список передплатників гравюри містить багато видатних імен: австрійський імператор Франц II, прусський король Фрідріх III, австрійський політик і дипломат Клемент Меттерніх, представники австро-угорської аристократії із родин Ліхтенштейнів, Естергазі, Зічі. Серед цього переліку можна знайти й прізвище гетьманича Андрія Розумовського. Цей список було виявлено істориками заповідника в травні 2023 р. у зібранні Віденської бібліотеки в Ратуші. Завдяки співпраці із закордонними колегами та їхній підтримці української культури, наш заклад отримав електронну копію цього експоната, який вкотре засвідчує та демонструє меценатство сина гетьмана України та його підвищений інтерес до мистецтва. Діяльність гетьманича гідна поваги та високої оцінки

Віденський конгрес. Гравер Жан Годфруа після Жана-Батиста Ізабе. 1819 р.
Британський музей.

ПОДВИГИ, ОЦІНЕНІ ГРОМАДОЮ І ДЕРЖАВОЮ

**Наталія
СЕРДЮК**

молодший науковий співробітник НІКЗ «Гетьманська столиця»

Триває багаторічна російсько-українська війна, жорстоке протистояння між добром і злом, свободою і рабством, жорстокістю і милосердям. Героїчний український народ вийшов на захист української державності, суверенітету, цілісності і права на самовизначення українського народу. Батуринська об'єднана територіальна громада не стоїть осторонь від священного обов'язку захисту держави. Від початку вторгнення росії в Україну, захищаючи державу від зазіхань ненависного ворога, віддали свої життя сім мешканців (уродженців) громади.

30 жовтня 2023 р. сесія Батуринської міської ради прийняла рішення змінити існуючі назви вулиць у двох населених пунктах громади: в місті Батурині – вулицю імені О.Пушкіна на імені Руслана Сергієнка, в селі Обмачів – вулицю імені Гагаріна на імені Валентини Водала-Топішко. Серед запланованих заходів Батуринської ОТГ – виготовлення і розміщення табличок з оновленими назвами вулиць, впорядкування

поховань загиблих героїв уніфікованими надробними пам'ятниками.

У свою чергу Українська держава, вшановуючи пам'ять полеглих воїнів за її незалежність, на найвищому рівні відзначає високими нагородами подвиги загиблих українців. Відповідно до Указу Президента України Володимира Зеленського були нагороджені державними нагородами України наші загиблі земляки.

Старший сержант 58-ї окремої мотопіхотної бригади імені гетьмана І.Виговського **Руслан Сергієнко** нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ст. (посмертно), відповідно до Указу Президента України №415/2022 від 15 червня 2022 р.

Старший солдат 14-го окремого вз'язу військової частини А3958 **Валентина Водала-Топішко** нагороджена орденом «За мужність» III ст. (посмертно), відповідно до Указу Президента України №258/2023 від 1 травня 2023 р., відзнакою Президента України «За оборону України» відповідно до Указу Президента України від 05 серпня 2022 р. Нагороди вручені матері загиблої.

Старший солдат взводу охорони 14-го окремого вз'язу військової частини А3958 **Віктор Борисенков**

Орденська книжка Віктора Борисенкова

нагороджений орденом «За мужність» III ст. (посмертно), відповідно до Указу Президента України №258/2023 від 1 травня 2023 р., відзнакою Президента України «За оборону України» відповідно до Указу Президента України від 5 серпня 2022 р. Нагороди вручені матері загиблої, Світлані Борисенковій.

Солдат 80-ї окремої десантно-штурмової бригади **Максим Летик** нагороджений орденом «За мужність» III ст. (посмертно), відповідно до Указу Президента України №258/2023 від 1 травня 2023 р. і відзнакою Президента України «За оборону України» відповідно до Указу Президента України від 5 серпня 2022 р. Нагорода ще на шляху до рідних Героя.

Завдяки їм ми продовжуємо жити, а наша країна зберігає незалежність.

ДО ВАШОЇ КНИЖКОВОЇ ПОЛИЦІ

За участі НІКЗ «Гетьманська столиця» у 2022 році було започатковано серію археографічних видань «Спадок Гетьманщини. Конотопщина козацька», метою якої є виявлення та публікація архівних документів з історії краю часів козаччини. Це важливо для дослідження історії Української козацької держави, оскільки Конотопська сотня займала чільне місце серед адміністративних одиниць Гетьманщини, входила до stolичного Ніжинського полку, на її теренах відбувались доленосні для всієї України події. Як зазначає упорядник цієї серії видань історик-генеалог Олександр Тригуб: «Маємо надію, що започаткована нами серія посприяє зростанню інтересу та підштовхне дослідників до вивчення інших мікрорегіональних одиниць, що в майбутньому дасть змогу поступово «залюднити» український соціум доби Гетьманщини».

Хочемо познайомити наших читачів з першою книгою цієї серії – «Ревізії Конотопської сотні 30–40-х рр. XVIII ст.». Це видання вперше вводить до наукового обігу тексти унікальних документів XVIII ст. – ревізій Конотопської сотні Ніжинського полку 1732, 1736, 1737, 1738, 1745, 1747 років. Ревізії та компюти – це правові акти, що являють собою перепис домогосподарів. Вони ук-

ладались регулярно, починаючи з 90-х років XVII ст. з воєнною чи фіс-кальною метою у полкових канцеляриях на основі списків сотенних канцелярій, магістратів і ратуш. На жаль, до нашого часу збереглась невелика їх кількість. Опубліковані ревізії Конотопської сотні

зберігаються у Центральному державному історичному архіві у м. Київ та Інституті рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. В залежності від мети укладання перепису визначався його формуляр, тому ревізії, подані в комплексі, мають широкий інформаційний потенціал.

Зокрема, містять наступні відомості: про соціальну інфраструктуру (наприклад, наявність шкіл та шпиталів), антропоніми, про участь козаків і посполитих у походах на Крим, чисельність, соціальний та становий склад, заняття населення Конотопської сотні у 30-40-х роках XVIII ст. Це були роки важких випробувань для України, оскільки, після смерті гетьмана Данила Апостола 1734 р., російська імперська влада вдалася до подальшого обмеження державних прав Гетьманщини, заборонивши обрання нового гетьмана, а війна Російської імперії з Туреччиною 1735-1739 рр. швидко виснажувала українські ресурси. Це призводило до зuboжіння населення Гетьманщини, великої кількості вдів.

Книга стане в нагоді історикам, викладачам, генеалогам, краєзнавцям, всім, хто цікавиться історією України.

До друку підготувала науковий співробітник Зоя Сніжок

ДО КНИЖКОВОЇ ПОЛИЦІ АНДРІЯ РОЗУМОВСЬКОГО

**Анастасія
НІКІТИНА**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Сучасні події вкотре змушують українців замислитися над тим, скільки росіянами було вкрадено, скільки наших здобутків було присвоєно та скільки біографій українських діячів було викривлено під гаслом «спільних сторінок історії». На тлі підвищеного інтересу до української історії, як з боку самих українців, так і з боку закордонних держав, Національний заповідник «Гетьманська столиця» обрав шлях подальшої інтеграції з іноземним науковим простором та активну популяризацію української історії.

Зараз провідні культурні інституції світу активно оцифровують власні фонди та роблять їх доступними для всіх бажаючих. Користуючись такою нагодою, українські дослідники та будь-хто зацікавлений у вивченні історії нашої країни може знайти багато цікавої інформації про нашу історію та культуру. Вже віднайдені артефакти яскраво ілюструють давню консолідацію українського культурного та політичного життя з європейським простором.

Одним з прикладів такої інтеграції української та європейської культурної площини може бути постать Андрія Розумовського – сина українського гетьмана, талановитого дипломата та мецената.

Завдяки здобутій освіті Андрій Розумовський не лише володів декількома мовами, пізнавав науки, а й захоплювався музикою та мистецтвом, що дозволило йому увійти в історію культурного життя Європи як мецената та покровителя мистецтв. Завдяки під-

тримці Андрія Розумовського, світ почув Симфонію №5 і 6 та Струнні квартети № 7, 8 і 9 авторства Людвіга Ван Бетховена, які він присвятив своєму покровителю.

Маючи низку захоплень та вподобань, гетьманич мав багату та різноманітну бібліотеку. Австрійський письменник та історик культури Карл-Август Шимер у своїй праці «Новітній живопис Відня в топографічному, статистичному, комерційному, промисловому та штучному відношенні» (1837 р.) зазначає: «бібліотека Андрія Розумовського в його палаці на Ландштрассе, 80 містить близько 15 000 томів з чудовими творами з ботаніки, про подорожі, англійською та французькою класичною літературою. Також вона містить важливу колекцію рукописних малюнків, гравюр, карт і планів».

Доля цієї книгозбірки після смерті власника (1836 р.) залишається невідомою. У ході пошуків та співпраці з міжнародними культурними інституціями, істориками заповідника були віднайдені цінні відомості про деякі видання з особистої бібліотеки Андрія Розумовського. Так, у фондах Австрійської національної бібліотеки (м. Відень) зберігається цінний документ від 1828 р. під назвою «Anbot mehrerer Werke aus der Bibliothek von Andreas Fürst Rasumowski» («Пропозиція кількох творів з бібліотеки князя Андреаса Розумовського»). Тут йдеться про продаж Андрієм книг із його бібліотечної збірки до колекції приватної бібліотеки австрійського імператора Франца I. У даному документі зазначається, що імператора зацікавили деякі рідкісні та унікальні видання.

У документі згадується видання «Murphy's Antiquities of the Arabs in Spain» («Арабські старожитності в Іспанії Мерфі»). Це робота ірландського архітектора й антиквара Джеймса Кавана Мерфі, яку він створював під час своїх подорожей до Іспанії в 1788 та 1802–1809 рр. Книга описує ісламську архітектуру та мистецтво в період з VIII до XV ст., коли значна частина Іспанії була під владою арабських правителів.

Наступною згадується книга «Chro-

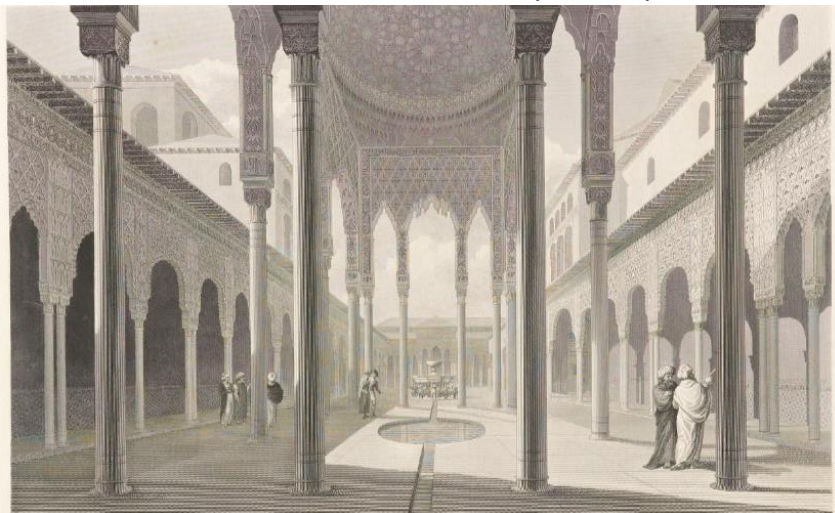
nicles of England» («Хроніки Англії»). Можемо припустити, що це видання «Chronicles of England, France and the adjoining countries» («Хроніки Англії, Франції та прилеглих країн») авторства Жана Фруассара, французького історика та письменника XIV ст. Головним сюжетом книги є англо-французький конфлікт з детальним описом усіх битв та сутичок, більш відомий як Столітня війна 1337–1453 рр. Також автор перераховує правителів країни в хронологічному порядку. У Австрійській національній бібліотеці зберігається чотири томи «Хроніки Англії» 1804–1805 рр., обидві палітурні кришки яких містять суперекслібриси Андрія Розумовського у вигляді його родинного герба.

Палітурна кришка книжки «Хроніки Англії...» з суперекслібрисом Андрія Розумовського, 1804 р.

За змістом суперекслібрис Андрія Розумовського є гербовим, адже перегукується із гербом родини й має такі спільні риси: щитотримачі з непокритими головами, двоголовий коронований орел на щиті, у якого на грудях щиток із латою, пробитою впоперек стрілами, а також родинний девіз «Fama extendere factis» («Славу примножувати справами») на девізівій стрічці, але є й ряд відмінностей. Про персональну приналежність суперекслібриса вказують княжа корона та княжа мантия (Андрій Розумовський мав титул князя), а також нагороди. На орденських ланцюгах зображені ордени Святого Андрія Первозваного та Святого Олександра Невського.

У цій статті описані лише декілька примірників з приватної бібліотеки Андрія Розумовського, проте вони демонструють різноманітність уподобань гетьманича, який цікавився як політикою, дипломатією й історією, так і музикою, архітектурою, живописом. Подальша робота над вивченням приватної книгозбірні Андрія Розумовського допоможе повноцінно розкрити постать відомого українця.

Ілюстрація з книги «Арабські старожитності в Іспанії Мерфі», 1815 р.

З 10 січня по 10 березня 2023 року в Національному заповіднику «Гетьманська столиця» пройшов щорічний творчий конкурс «РОЗУМфест» серед талановитої молоді віком від 6 до 18 років. Цьогоріч конкурс був приурочений 295-ій річниці з дня народження гетьмана України Кирила Розумовського.

Зазначимо, що в цьому році конкурс «РОЗУМфест» мав рекордну кількість учасників – понад 100. Це юні таланти з Чернігівської, Сумської, Київської, Полтавської, Дніпропетровської областей. Кожна представлена на конкурсі робота є унікальним мистецьким твором.

До вашої уваги пропонуємо роботу 15-річної Анжели Каленик, учениці Носівської гімназії № 3, яка здобула Гран-прі у номінації «Слово».

БАТУРИНСЬКІ РОЗДУМИ

Вперше в Батурині. Іду притихлим парком,
Вслухаюся у шепіт верховіть.
Тут кожне деревце історією пахне,
Тут кожен звук зринає із століть.
Батурин... Сум, і глум, і слава,
І гетьманів столиця величава,
Від Самойловича, Мазепи до Кирила
Творилась тут історія правдива.
Ось тут ріс дуб. Засох вже і звалився,
Корінням від кохання Мазепи й Мотрі він
живився.
Інший саджають – та не виростає:
Любові полум'яної йому не вистачає.
Прислухайтесь: земля тут стогне
голосами,
Бо меншиковських жертв усіяна кістками,
Й людською кров'ю наповнена до краю.
Свята земля, я це пам'ятаю.

Як відродив із попелу і згарищ,
Відбудував Батурин, відновив,
Столиці повернув і велич, й славу.
Кирило Розумовський. Він цей край
любив.
І скільки задумів, надій та сподівань
В житті впроваджував Кирило без
вагань.
В судах, освіті, війську, реформи прагнув
він здійснити,
Економічний розвиток Гетьманщини
зміцнити.
До незалежності рішуче крокував.
Два виші – в Києві й Батурині відкрити
планував.
А про Батурин всі в Європі знали
І Українським Петербургом величали.
Та враз крижаний вітер з півночі подув.
І владу гетьмана Кирила, як чорний

вихор свічку, задув.
Ніби стрижені, старшина й козаки
мовчали.
Лиш хвилі Сейму билися об береги,
стривожено сюрчали.
Роки вигнання. Розвінчані надії,
сподівання.
На заході життя дозволено Кирилу у
Батурин вороття.
Він жодної хвилини не марнує, палац
розкішний у Батурині збудує,
І парк чудовий встигне посадити,
І у святій Батуринській землі навек
спочити.
Стоїть Батурин – встоїть Україна!
Знов навесні всіх зачарує пісня солов'їна,
Нетлінна пам'ять палац величний
звеселить, зігріє.
І Цитадель відновлена на роздуми навіє.

Козацька доля. Софія Хоменко, 16 років. Ніжинський ліцей.

Портрет Пилипа Орлика. Анна Алексеичук, 13 років. Прилуцький ліцей №10.

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Батуринський державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Свідोцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
№ ЧГ 352-08 від 28.07.2006 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурин Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013

Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована у видавництві ПП Лисенко М. М.
(вул. Шевченка, 20, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600)

Тираж 1000 прим. Зам. № 2007

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)

Сасенко Наталія Анатоліївна
(відповідальний секретар)

Огієвська Руслана Іванівна

Паламарюк Ірина Юрївна

Нікітіна Анастасія Василівна

Редакція запрошує до співпраці професійних науковців, краєзнавців-аматорів, шанувальників історії